

Lietuvos gimnazistų kalbinės elgsenos požymiai ir perspektyva

Aurelija Tamulionienė

Lietuvių kalbos institutas / Institute of the Lithuanian Language

P. Vileišio g. 5, Vilnius

El. p. aurelija.tamulioniene@lki.lt

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0728-1856>

ROR <https://ror.org/011v22a28>

Moksliniai interesai: jaunimo kalba, kalbos vartoseną, kalbinės nuostatos.

Santrauka. Straipsnyje, remiantis 2023–2024 mokslo metais atlikto išsamaus gimnazijos klasių mokinių kalbinės elgsenos kasdieniame gyvenime vartosenos situacijos tyrimo duomenimis, kalbos gyvybingumo ir komunikacinės adaptacijos teorijos aspektais aptariami kalbos pasirinkimo įvairiose kasdienėse situacijose rezultatai, atspindintys dabartines realijas ir rodantys laukiamus pokyčius. Tyrimas parodė, kad gimnazistų kalbinė aplinka daugiausia yra lietuviška (namų kalba, bendravimas su draugais, viešojoje erdvėje, skaitant knygas, reiškiant jausmus, emocijas), anglų kalbos įtaka ryškesnė internetinėje erdvėje ir bendraujant socialiniuose tinkluose. Bendrinės kalbos ir tarmių sąveika rodo ribotą tarmių vartoseną kasdienėje komunikacijoje, tačiau stebėtina, kad tarmių vartojimas yra itin svarbus ryšio su savąja vieta, kalba, tradicija ženklas. Kitų kalbų vartojimas gali būti nulemtas vidinių ir išorinių aplinkybių, kai sąmoningai renkama kalbėti kita kalba arba kai to reikalauja aplinkybės. Šio tyrimo rezultatai brėžia dvi kalbinės elgsenos kryptis: pirmoji kryptis rodo stiprų ir glaudų tapatybinį ryšį su lietuvių kalba, kita kryptis atskleidžia jaunų žmonių atvirumą kitoms kalboms ir kultūroms.

Esminiai žodžiai: lietuvių kalba, gimnazistų kalba, kalbos gyvybingumas, kalbinė elgsena, komunikacijos adaptacija.

Characteristics and Development Prospects of Lithuanian Gymnasium Students' Linguistic Behaviour

Abstract. The article, based on data from a comprehensive study conducted during the 2023-2024 academic year on the linguistic behaviour of gymnasium students' in everyday life, discusses the results of language choice in various daily situations from the perspectives of language vitality and communicative adaptation theories. These results reflect current realities and indicate expected changes. The study revealed that young people's linguistic environment is predominantly Lithuanian (the language used at home, in communication with friends, in public spaces, when reading books, and when expressing feelings and emotions). The influence of English is more pronounced in the online sphere and in communication on social media. The interaction between the standard language and dialects shows limited use of dialects in everyday communication, however, it is noteworthy that dialect use remains a significant symbol of connection with one's native place, language, and tradition. The use of other languages may be determined by internal and external factors - either as a conscious choice to speak another language or as a necessity dictated by circumstances. The results of this study outline two directions of linguistic behaviour: the first indicates a strong and close identity connection with the Lithuanian language, while the second reveals young people's openness to other languages and cultures.

Copyright © 2025 Aurelija Tamulionienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Received: 2025.03.15.. **Accepted:** 2025.11.10.

Key words: Lithuanian language, gymnasium students' language, language vitality, linguistic behaviour, communication adaptation.

JEL Code: G35

Įvadinės pastabos

Pastaruoju metu pasaulyje vyksta itin sparčių demografinių pokyčių, lemiančių tiek socialinius, tiek kultūrinius virsmus, tiesiogiai veikiančius ir kalbos gyvybingumo klausimus, siejamus su kalbos pasirinkimu ir vartojimu kasdieniame gyvenime, ryšiu su tapatybe. Išsamus Lietuvos gimnazijos klasių mokinių kalbos tyrimas pradėtas siekiant ištirti lietuvių kalbos gyvybingumą, kad turint naujausius išsamius duomenis būtų matyti kalbinė tikrovė, susijusi su kalbine praktika. Komunikacinė kalbos funkcija yra pirmiausia atpažįstama ir pripažįstama žmonių, bendraujant kalba tampa „individualia nuosavybe ir socialine nuosavybe“ (Wardhaugh 2010: 118), per kalbą dažnai nejuntamai atsiskleidžia mūsų veikla, požiūris, tapatybė, jausmai.

Lietuvos visuomenės didžioji dalis bent šiek tiek šalia gimtosios kalbos moka ir vieną užsienio kalbą. Pradinių ir progimnazijos klasių mokinių kalbinės vartosenos tyrimas parodė, kad kuo vyresni mokiniai, tuo daugiau į savo kalbą įterpia anglų kalbos žodžių, jų kalboje (priklausomai nuo veiklos) vyrauja dvi – lietuvių ir anglų – kalbos (Poderienė, Vaičiakauskienė 2019; Tamulionienė 2019; Tamulionienė 2020). Jaunimo kalboje daugiakalbystė kasdieniame gyvenime užima svarbią vietą, ypač dažnai dėl įvairių priežasčių vartojama anglų kalba (Vilkienė, Bulbukienė 2022: 121). Paskutiniųjų metų imigracijos pokyčiai verčia mąstyti ir apie kitų kalbų (pavyzdžiui, rusų) galimą dažnesnį vartojimą (Miliūnaitė 2025: 21).

2023–2024 mokslo metais atliktas išsamus gimnazijos klasių mokinių kalbinės elgsenos kasdieniame gyvenime vartosenos situacijos tyrimas atspindi ne tik lietuvių kalbos, kuri yra valstybinė kalba, būklę, taip pat leidžia pažvelgti ir į kalbos ateitį. Šis straipsnis vienas iš pirmųjų tyrimo pristatymų, jame aptariami mokinių kalbos vartojimo ir pasirinkimo įvairiose kasdienėse situacijose rezultatai.

Šio tyrimo tikslas – etnolingvistinio gyvybingumo ir komunikacinės adaptacijos teorijų aspektais (kurie paprastai laikomi ir kalbos kaitos prognozėmis) ištirti gimnazijos klasių mokinių kalbinę elgseną lietuvių kalbos vartojimo kasdieniame gyvenime požiūriu.

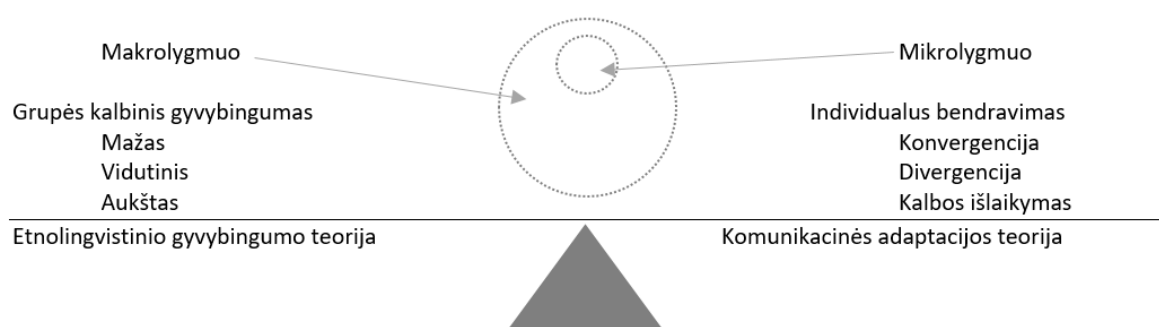
Tyrimu siekiama: 1) nustatyti, kokia kalba ar kalbos vyrauja gimnazistų kasdienėse veiklose, vertinat lietuvių kalbos pasirinkimą ir vartojimą kitų kalbų atžvilgiu, lietuvių bendrinės kalbos ir tarmės sąveiką; 2) ištirti mokinių kalbinę elgseną lietuvių kalbos gyvybingumo ir komunikacijos adaptacijos aspektais.

Straipsnyje lietuvių kalbos gyvybingumo rodikliai ir tai, kaip žmonės keičia savo kalbą priklausomai nuo įvairių socialinių kontekstų, pašnekovo ir kt., pirmiausia vertinama pagal lietuvių kalbos gyvybingumo ir kitų kalbų vartojimo santykį, bendrinės lietuvių kalbos ir tarmės ryšį: kiek tarmė – kaip kalbos gyvybingumo rodiklis – paremia lietuvių kalbą. Kasdienės kalbos vartojimo tyrimas yra vienas iš atspirties taškų kalbos perspektyvai formuoti.

Tyrimo metodologija

Tyrimui atlikti pasirinktos dvi teorinės metodologinės prieigos: etnolingvistinio gyvybingumo ir komunikacinės adaptacijos teorija. Etnolingvistinio gyvybingumo teorija, sukurta Howardo Gileso, Richardo Bourhiso, Donaldo Tayloro (1977; Bourhis, Giles, Rosenthal 1981), pagal kurią demografiniai veiksniai, institucinis palaikymas ir kalbos prestižas yra pagrindiniai veiksniai, lemiantys kalbinės bendruomenės gyvybingumą, kur kiekviena iš šių sričių gali būti įvertintos kaip mažai, vidutiniškai ar labai gyvybingos. Ši teorija buvo išplėsta estų mokslininko Martino Ehalos ir jo kolegų (2006; 2010; 2015), tyrėjų pabrėžiama, kad kalbos gyvybingumą lemia ne tik demografiniai, instituciniai ir socialiniai veiksniai, bet ir psichologiniai bei emociniai ryšiai tarp kalbos ir jos vartotojų. Etnolingvistinio gyvybingumo teorija leidžia suprasti, kokia bus kryptis, kuria eis kalbinė bendruomenė. Kalbos vartojimas kasdieniame bendravime labai gerai parodo ne tik vartosenos polinkius, bet ir atspindi požiūrį į kalbą.

Komunikacinės adaptacijos teorija taip pat sukurta H. Gileso (Giles, Ogay 2007), ja „siekiama paaiškinti ir numatyti, kada, kaip ir kodėl asmenys prisitaiko prie kitų asmenų bendravimo“ (Giles, Edwards, Walther 2023: 1). **Komunikacinės adaptacijos teorija** vertina, kaip žmonės keičia savo kalbą ir bendravimo stilių priklausomai nuo situacijos, pašnekovo ar socialinio konteksto. Pagrindinės sąvokos: **konvergencija (angl. Convergence)** – kai žmogus pritaiko savo kalbą prie pašnekovo, kad sustiprintų ryšį, palankumą, **divergencija (angl. Divergence)** – kai žmogus sąmoningai pabrėžia savo kalbos skirtumus, kad atskirtų save nuo pašnekovo, **kalbos išlaikymas (angl. Maintenance)** – kai žmogus nekeičia savo kalbos bendraudamas su kitais, net jei kiti kalba kitaip. Abi šios teorijos pabrėžia, kad kalba yra ne tik bendravimo priemonė, bet ir **socialinių santykių bei tapatybės** išraiška (žr. 1 pav.). Gyvybingumo teorijos pagrindas – makrolygmuo, ši teorija parodo, kodėl vienos kalbinės grupės lieka gyvybingos, o kitų gyvybingumas mažėja. Komunikacinės adaptacijos teorijos pagrindas – mikrolygmuo, čia tyrimo objektu yra individualus bendravimas, teorija paaiškina, kaip asmenys prisitaiko ar atsiriboja vieni nuo kitų pokalbio metu.



1 pav. Etnolingvistinio gyvybingumo ir komunikacijos adaptacijos teorijos

Tyrimo medžiaga ir metodika

2023–2024 mokslo metais Lietuvių kalbos institutas atliko Lietuvos gimnazijos klasių mokinių, besimokančių mokyklose lietuvių mokomąją kalbą, kalbos vartojimo tyrimą¹. Šiuo tyrimu siekta išsiaiškinti mokinių kalbos pasirinkimą ir vartojimą kasdienėje kalboje, kalbines nuostatas, kalbinės ir kultūrinės tapatybės aspektus. Tyrimo medžiagą sudarė mokinių klausimynų atsakymų duomenys. Tyrime dalyvavo 4289 I–IV gimnazijos klasių mokiniai iš 54 Lietuvos savivaldybių² 164 gimnazijų (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Tiriamųjų imtis

Iš viso	888		1755		1063		583		4289	
Gimnazijos klasė	I		II		III		IV			
Lytis	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.
	423	465	824	931	489	574	275	308	2011	2278

¹ Tyrimą finansavo Lietuvių kalbos institutas. Duomenys apdoroti įgyvendinant ES finansuojamą projektą „Kalbos paveldo transformacija ir lietuvių kalbos erdvių duomenų išteklių plėtra“. Klausimyną parengė Nida Poderienė ir Aurelija Tamulionienė.

² Akmenės r., Alytaus, Alytaus r., Anykščių r., Biržų r., Druskininkų, Elektrėnų, Ignalinos r., Jonavos r., Joniškio r., Jurbarko r., Kaišiadorių r., Kalvarijos, Kauno r., Kazlų Rūdos, Kėdainių r., Kelmės r., Klaipėdos r., Kretingos r., Kupiškio r., Lazdijų r., Marijampolės, Mažeikių r., Molėtų r., Neringos, Pagėgių, Pakruojo r., Panevėžio r., Pasvalio r., Plungės r., Prienų r., Radviliškio r., Raseinių r., Rietavo, Rokiškio r., Skuodo r., Šakių r., Šalčininkų r., Šiaulių, Šiaulių r., Šilalės r., Šilutės r., Širvintų r., Švenčionių r., Tauragės r., Telšių r., Trakų r., Ukmergės r., Utenos r., Varėnos r., Vilkaviškio r., Vilniaus r., Visagino, Zarasų r.

Šiame tyrime klausimynas naudotas kaip instrumentas, skirtas ištirti mokinių kalbinę elgseną. Klausimynas anonimiškas, jį sudarė trys dalys: pirmojoje dalyje pateikiami bendrieji klausimai apie mokyklą, klasę, amžių, lytį, gyvenamąją vietovę, antrosios dalies klausimai siejami su kalbos pasirinkimu ir vartojimu įvairiose kasdienėse situacijose, trečioji dalis skirta požiūriui į kalbą ištirti.

Straipsnyje analizuojami atsakymai į klausimus: 1) Namuose beveik visada kalbame (*lietuviškai, rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba (įrašyk)*), jei atsakė lietuviškai (*bendrine kalba³, tarmiškai, bendrine kalba ir tarmiškai*); 2) Su draugais beveik visada bendraujame (*lietuviškai, rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba (įrašyk)*), jei atsakė lietuviškai (*bendrine kalba, tarmiškai, bendrine kalba ir tarmiškai*); 3) Parduotuvėje ir kitose viešose vietose dažniausiai kalbu (*bendrine kalba, tarmiškai, bendrine kalba ir tarmiškai*); 4) Internetu dažniausiai naršau (*lietuviškai, rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba (įrašyk)*); 5) Socialiniuose tinkluose dažniausiai bendrauju (*lietuviškai, rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba (įrašyk)*); 6) Knygas įprastai skaitau (*lietuviškai, rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba (įrašyk)*); 7) Tai, ką jaučiu ir galvoju, geriausiai galiu išreikšti (*lietuviškai, rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba (įrašyk)*), jei atsakė lietuviškai (*bendrine kalba, tarmiškai, bendrine kalba ir tarmiškai*).

Tyrimas grindžiamas kiekybine analize, pagrindinis tyrimo metodas – analitinis aprašomasis, duomenims lyginti naudojamas lyginamasis metodas, tyrimo rezultatų analizė ir sąsajos skaičiuojamos, duomenys analizuojami naudojant SPSS statistinę programą, MS Excel programą.

Tyrimo rezultatai

Kalba yra viena iš svarbiausių bendravimo priemonių, kuria ne tik perteikiama informacija, bet ir kuriamas socialinis kontaktas, sava tapatybė; ji svarbi tiek kiekvienam asmeniškai, tiek ir bendrai socialinėje aplinkoje. Kalbos pasirinkimas ir vartojimas priklauso nuo daugelio aplinkybių: sociokultūrinės aplinkos, pašnekovo vertybinių nuostatų, šeimos kalbos politikos ir kt.; taip kalbos pasirinkimas – sąmoningas ir nesąmoningas – parodo kalbinę elgseną kasdieniame gyvenime, nes „bendra asmens ir kitų žmonių kalba nustato tvarką, kuriai esant kasdienis gyvenimas įgyja prasmę“ (Tamulionienė, Poderienė, Vaičiakaukienė 2023: 41).

1. Namų kalba

Namų kalba yra šeimos bendravimo kalba, tyrėjų laikoma vienu iš esminių kalbos išlikimo pagrindų (Fishman 1991; Spolsky 2004; King, Fogle, Logan-Terry 2008), be „gimtosios kalbos perdavimo iš kartos į kartą <...> kalbos išlaikymas neįmanomas“ (Fishman 1991: 113). Tėvų kalbinės nuostatos, šeimos kalbos ideologija lemia, kuria kalba šeima bendraus tarpusavyje ir kokią poveikį tai turės vaikų tapatybės formavimuisi. Šeimos komunikacija namų erdvėje įgauna išskirtinę funkciją: per bendravimą kurti emocinę, kultūrinę, tapatybinę jungtį, nes namų kalba laikoma emocinio artumo, saugumo simboliu (Rutkovska 2016).

Vertinant gautus tyrimo rezultatus matyti (žr. 2 lentelę), kad absoliuti dauguma gimnazijos klasių mokinių namuose kalba lietuvių kalba (apie 94 proc.), rezultatai pagal lytį beveik vienodi (mot. – 94,1 proc., vyr. – 94,4 proc.). Atskirai vertinant tik lietuvių kalbos vartojimą bendrinės kalbos ir tarmės pasirinkimo aspektu matyti, kad daugiau kaip pusė mokinių (mot. – 51,8 proc., vyr. – 57 proc.) kalbėdami lietuviškai kalba bendrine kalba, vien tik tarmiškai namuose kalba tik maža dalis moksleivių (11,9 proc.: mot. – 10,7 proc., vyr. – 13,2 proc.), dažnesnis pasirinkimas derinti bendrinę kalbą ir tarmę (33,8 proc.: mot. – 37,4 proc., vyr. – 29,7 proc.). Matyti, kad vaikinai dažniau renkasi kalbėti bendrine kalba arba tarmiškai, merginos labiau linkusios pramaišyti kalbėti bendrine kalba ir tarme.

³ Šiame klausimyne buvo pateikta lietuvių bendrinės kalbos samprata: lietuvių bendrinė kalba yra lietuvių kalba, vartojama visoje valstybėje, Lietuvos visuomenės bendra kalba.

2 lentelė. Atsakymai į klausimą: *Namuose beveik visada kalbame*, proc.

Lietuviškai				Kitomis kalbomis <i>(rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba)</i>				Mišriai <i>(lietuvių–anglų, lietuvių–rusų ir kt.)</i>			
Vyr.		Mot.		Vyr.		Mot.		Vyr.		Mot.	
94,4		94,1		4		5,1		1,6		0,8	
Iš viso				Iš viso				Iš viso			
94,2				4,5				1,3			
Lietuviškai											
Bendrinė kalba		Bendrinė kalba ir tarmiškai		Tarmiškai							
Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.						
57	51,8	29,7	37,4	13,2	10,7						
Iš viso		Iš viso		Iš viso							
54,2		33,8		11,9							

Iš duomenų matyti, kad lietuvių kalba namų aplinkoje yra labai gyvybinga – absoliuti dauguma gimnazijos klasių mokinių namuose bendrauja lietuvių kalba. Kitų kalbų gyvybingumą reikėtų vertinti dvejopai: lietuvių šeimose vyrauja lietuvių kalba ir kitų kalbų gyvybingumas yra ribotas, kitais atvejais kalbos gyvybingumas priklauso nuo šeimos tautinės sudėties arba socialinės aplinkos. Mišri kalbų vartoseną rodo dvikalbystės ar daugiakalbystės procesus, tokios vartosenos atvejų yra labai mažai, taigi lietuvių kalbos vyravimas namuose išlieka stiprus. Vertinant bendrinės kalbos ir tarmių sąveiką matyti, kad bendrinė kalba yra labai gyvybinga, tam įtakos gali turėti šeimos nuostatos dėl lietuvių bendrinės kalbos prestižo, tai gali veikti ir išoriniai veiksniai, tokie kaip institucinė aplinkos nuomonė ir kt. Tarmių gyvybingumas bendraujant namuose gali būti vertinamas kaip vidutinis (rodo bendrinės kalbos ir tarmiško kalbėjimo ir tik tarmiško kalbėjimo atvejais). Tarmės gyvybingumas kalbant namuose yra itin svarbus bendrinės kalbos parėmimo veiksnys, namų erdvėje besiformuojantis ar jau susiformavęs kaip savaiminis procesas, nulemtas tapatybės, kalbamojo diskurso, būtino kasdienei asmeninei raiškai (Aliūkaitė 2006: 13).

Pagal komunikacinės adaptacijos teoriją namų kalbos pasirinkimas rodo stiprius konvergencijos arba kalbinio supanašėjimo, prisitaikymo procesus. Gimnazistų namų kalboje vyrauja lietuvių kalbos pasirinkimas, tai rodo, kad kalbinė aplinka orientuota į lietuvių kalbos vartojimą. Divergencijos arba kalbinio atsiribojimo atvejų tik maža dalis. Turint tik kiekybinius duomenis, tiksliai atsakyti, kiek tai yra kalbinis atsiribojimas, kiek tai yra kalbinis prisitaikymas, sunku. Daroma prielaida, kad šeimos išlaiko savo kalbinę aplinką, o tie keli divergencijos atvejai gali taip pat rodyti ir konvergencijos rodiklius, priklausančius nuo šeimos tautinės sudėties ir kt. (pavyzdžiui, kai vienas iš tėvų yra lietuvis, kitas yra kitos tautybės ir pan.). Vertinant gimnazistų namų kalbą tik lietuvių kalbos pasirinkimo bendrinės kalbos ir tarmės vartojimo aspektu matyti, kad bendrinės kalbos vartoseną yra konvergencinė, t. y. siekiama prisitaikyti prie kalbinės normos. Tarmių vartojimas namuose gali būti vertinamas dvejopai: kaip kalbos išlaikymo arba divergencijos procesas; pirmuoju atveju tarmės sąmoningai išlaikomos kaip šeimos, regioninės tapatybės dalis, kitu atveju sąmoningai atsiribojama nuo bendrinės kalbos, per tarmes siekiant pabrėžti savitumą, išskirtinumą, priklausymą tam tikrai grupei.

2. Bendravimo su draugais kalba

Gimnazistų bendravimas su draugais yra svarbi sritis, nes su draugais praleidžiama itin daug laiko. Ryšys su draugais formuojamas per bendravimą, kalba kuria bendrumo jausmą, padeda išsakyti savo nuomonę, jausmus, kartu su bendraamžiais kuriama sava, savita kalba (Madsen, Karrebæk, Møller 2016: 2), ji laisvesnė, emociškesnė. Atlikti tyrimai rodo, kad aukštesniųjų klasių mokiniai yra linkę draugus rinktis pagal jų kalbėjimo būdą (Willoughby, Starks, Taylor-Leech 2015: 84), vaikai į geriausius draugus žymiai dažniau renkasi ta pačia kalba kalbančius bendraamžius (Veenstra, Laninga-Wijnen 2022: 157).

Šio tyrimo duomenys rodo (žr. 3 lentelę), kad gimnazijos klasių mokiniai su draugais dažniausiai (91,8 proc.) bendrauja lietuvių kalba, duomenys pagal lytį beveik nesiskiria (mot. – 92,8 proc., vyr. – 90,6 proc.). Kad su draugais bendrauja kitomis kalbomis, nurodė nedidelė dalis mokinių (6 proc.: mot. – 5,2 proc., vyr. – 7,3 proc.), pavieniai atvejai (apie 2 proc. abiejų lyčių atstovų) pažymėjo, kad su draugais bendrauja keliomis kalbomis⁴. Vertinant lietuvių kalbos pasirinkimą bendraujant su draugais bendrinės kalbos ir tarmės vartojimo aspektu matyti, kad daugiau kaip pusė visų mokinių (mot. – 58,5 proc., vyr. – 60,8 proc.) pirmenybę teikia bendrinei kalbai, apie trečdalis mokinių bendraudami su draugais derina ir bendrinę kalbą, ir tarmę, vien tarmiškai bendrauja kiek daugiau nei dešimtadalis mokinių (12,5 proc.: mot. – 10,9 proc., vyr. – 14,3 proc.).

3 lentelė. Atsakymai į klausimą: *Su draugais beveik visada bendraujame, proc.*

Lietuviškai				Kitomis kalbomis <i>(rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba)</i>				Mišriai <i>(lietuvių–anglų, lietuvių–rusų ir kt.)</i>			
Vyr.		Mot.		Vyr.		Mot.		Vyr.		Mot.	
90,6		92,8		7,3		5,2		2,1		2	
Iš viso				Iš viso				Iš viso			
91,8				6,2				2,1			
Lietuviškai											
Bendrinė kalba		Bendrinė kalba ir tarmiškai		Tarmiškai							
Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.						
60,8	58,5	24,9	30,6	14,3	10,9						
Iš viso		Iš viso		Iš viso							
59,5		28		12,5							

Rezultatai rodo didelį lietuvių kalbos gyvybingumą, lietuvių kalba – pagrindinė bendravimo su draugais kalba, kitų kalbų gyvybingumas mažas. Vertinant lietuvių kalbos gyvybingumą bendrinės kalbos ir tarmės vartojimo aspektu matyti, kad bendrinė lietuvių kalba labai gyvybinga, jaunų žmonių plačiai vartojama, turi socialinę galią veikti kaip pagrindinė komunikacijos priemonė. Tarmių gyvybingumas yra vidutiniškas, matyti, kad bendraudami su draugais jauni žmonės dažniau renkasi ne grynąją tarmės variantą, bet kalbėti pramaišui – bendrine kalba ir tarmiškai.

Pagal komunikacinės adaptacijos teoriją bendravimas su draugais rodo konvergencijos arba kalbinio supanašėjimo, prisitaikymo procesus. Bendraujant su draugais prisitaikoma prie daugumos kalbos – tai rodo jaunų žmonių norą būti suprastiems, visiems suprantama kalba palaikyti socialinį artumą, neišsiskirti.

⁴ Kalbos kodų kaitai įvertinti reikalingas atskiras tyrimas, kuris parodytų, kaip jauni žmonės supranta bendravimą įterpiant ir kitų (dažniausiai anglų) kalbų žodžius.

Retas kitų kalbų vartojimas rodo kalbos išlaikymo procesą, kai bendravimą ne lietuvių kalba gali lemti tautiniai ar kitų aplinkybių veikiami santykiai. Iš kelių kalbų derinimo atvejų matyti, kad skirtingų kalbų vartojimas pramaišui gali būti sąlygojamas pokalbio temos, pašnekovų tautybės ir kt. Bendrinės kalbos ir tarmės pasirinkimo aspektai atskleidžia, kad pagrindinis procesas bendraujant su draugais bendrine kalba yra konvergencija arba kalbinis prisitaikymas. Tai rodo, kad jauni žmonės yra linkę prisitaikyti prie daugumos kalbos normos, tai jiems padeda kurti bendrumo jausmą. Tarmių vartojimo atvejai pagal šią teoriją galėtų būti vertinami dvejopai: priskiriami prie kalbinio išlaikymo, kai tarmių vartojimas išlaikomas kaip tapatybės dalis, arba divergencijos (kalbinio atsiribojimo), kai sąmoningai pasirenkama išsiskirti, pabrėžti savo kilmę.

3. Bendravimo viešose vietose kalba

Vertinant kalbos gyvybingumą svarbu išsiaiškinti, kaip kalba atliepia kalbos vartotojų poreikius ne tik bendraujant šeimoje, su draugais, bet ir tai, kaip ji funkcionuoja viešojoje erdvėje (Fishman, 1991; UNESCO 2003; 2009), nes kalbėjimas viešose vietose yra labai ryškus socialinės bendravimo funkcijos rodiklis.

Tyrimo duomenų analizė rodo (žr. 4 lentelę), kad viešose vietose gimnazistai beveik visada (97,2 proc.) bendrauja lietuvių kalba, duomenys pagal lytį beveik nesiskiria (mot. – 97,7 proc., vyr. – 96,7 proc.). Pasirinkimas kalbėti viešose vietose kitomis kalbomis itin retas (2,3 proc.: mot. – 1,6 proc., vyr. – 3 proc.), kelias kalbas derina tik pavieniai atvejai gimnazijos klasių mokinių (0,5 proc.: mot. – 0,7 proc., vyr. – 0,3 proc.). Nagrinėjant bendrinės kalbos ir tarmės vartojimo atvejus matyti, kad viešose vietose pirmenybė (76,3 proc.) teikiama bendrinei kalbai, lyčių vartosenos skirtumai nežymūs (mot. – 79,3 proc., vyr. – 72,8 proc.), apie septintadalis visų apklaustųjų nurodo, kad kalbėdami derina tiek bendrinę kalbą, tiek tarmę (15,2 proc.: mot. – 15 proc., vyr. – 15,4 proc.), vien tik tarmiškai viešose vietose bendrauti linksta mažiau nei dešimtadalis aukštesniųjų klasių mokinių, čia ryškūs skirtumai tarp merginų ir vaikinių, pastarieji beveik dvigubai dažniau nurodo, kad viešose vietose bendrauja tarmiškai (8,5 proc.: mot. – 5,8 proc., vyr. – 11,6 proc.).

4 lentelė. Atsakymai į klausimą: *Parduotuvėje ir kitose viešose vietose dažniausiai kalbu, proc.*

Lietuviškai				Kitomis kalbomis <i>(rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba)</i>				Mišriai <i>(lietuvių–anglų, lietuvių–rusų ir kt.)</i>			
Vyr.		Mot.		Vyr.		Mot.		Vyr.		Mot.	
96,7		97,7		3		1,6		0,3		0,7	
Iš viso				Iš viso				Iš viso			
97,2				2,3				0,5			
Lietuviškai											
Bendrinė kalba		Bendrinė kalba ir tarmiškai		Tarmiškai							
Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.						
72,8	79,3	15,4	15	11,6	5,8						
Iš viso		Iš viso		Iš viso							
76,3		15,2		8,5							

Lietuvių kalba viešojoje erdvėje yra labai gyvybinga, kitų kalbų gyvybingumas mažas, tikėtina, priklausantis nuo konkrečios bendravimo situacijos ar pašnekovų tautybės. Bendrinė kalba viešojoje erdvėje taip pat išsiskiria dideliu gyvybingumu lyginant su tarmės pasirinkimu. Tarmių gyvybingumas vidutinis (vertinant bendrinės kalbos ir tarmės derinimo atvejus) arba mažas (vertinant tik tarmės pasirinkimą).

Lietuvių kalbos vartojimas viešose vietose rodo aiškius konvergencijos procesus, jauni žmonės prisitaiko prie daugumos kalbos, siekdami suprantamos ir sklandžios komunikacijos. Kitų kalbų vartojimas viešose vietose gali būti siejamas su bendravimu su kitų tautybių žmonėmis arba priklausantis nuo konteksto, o mišri vartoseną labai reta ir, tikėtina, lemiamą retai pasitaikančių situacijų (pašnekovo kalbos ir kt.), kai kalbėti reikia keliomis kalbomis. Vertinant tik lietuvių kalbos vartojimą bendrinės kalbos ir tarmės apsektais matyti, kad yra stipri bendrinės kalbos konvergencija, viešose vietose jauni žmonės dažniausiai renkasi bendrinę kalbą, nes ji suprantama ir priimtina visiems. Tarmių vartojimas priskiriamas prie išlaikymo, tarmės yra išlaikomos, bet jų vartojimas viešumoje retesnis.

4. Kalbos pasirinkimas naršant internete

Kalbos gyvavimas šiuolaikinėse technologijose yra labai svarbus kalbos gyvybingumo dėmuo (Crystal 2000 ir kt.). Interneto erdvė suteikia visoms, net ir mažiau kalbėtojų turinčioms kalboms, galimybių kurti kuo daugiau interneto turinio (vaizdo įrašų, naujienų, mokymosi platformų ir kt.) sava kalba. Kuo daugiau turinio sukurta, tuo daugiau ta kalba turi vartotojų internete, tuo labiau ji ten gyvuoja; tai yra esminė kalbos gyvybingumo sąlyga (Eliot 2021), nes aktyviai internete vartojama kalba išlaiko ne tik savo funkcinį aktualumą, bet ir savo funkcinį atsparumą kitų kalbų atžvilgiu.

Iš tyrimo duomenų matyti (žr. 5 lentelę), kad lietuvių kalba internete naršo tik vos daugiau kaip trečdalis gimnazijos klasių mokinių (37,8 proc.), duomenys pagal lytį skiriasi: merginos dažniau (42 proc.) nei vaikinai (33 proc.) naršo internete lietuviškai. Vertinant kitų kalbų pasirinkimą matyti, kad didžioji dalis gimnazistų renkasi kitas kalbas naršyti internete. Panagrinėjus, kurioms kitoms kalboms teikiama pirmenybė, stebėtina, kad vyrauja anglų kalba (60,7 proc.). Merginos kiek rečiau (56,3 proc.) nei vaikinai (65,7 proc.) naršo internete anglų kalba, kelių kalbų derinimas (mišri vartoseną) itin retas (1,5 proc.).

5 lentelė. Atsakymai į klausimą: *Internetu dažniausiai naršau*, proc.

Lietuviškai				Kitomis kalbomis <i>(rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba)</i>		Mišriai <i>(lietuvių–anglų, lietuvių–rusų ir kt.)</i>	
Vyr.		Mot.		Vyr.		Mot.	
33		42		65,7		56,3	
Iš viso				Iš viso		Iš viso	
37,8				60,7		1,5	
Kitomis kalbomis							
Anglų kalba		Kitos kalbos					
Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.				
59,9	51	4,8	4,6				
Iš viso		Iš viso					
59,5		2,7					

Lietuvių kalbos gyvybingumas, pasirenkant ieškoti informacijos internete lietuvių kalba, yra tik vidutinis. Šį rezultatą gali lemti daugybė priežasčių: ribotos siūlomo turinio lietuvių kalba galimybės, siauresnė auditorija ir kt. Anglų kalbos gyvybingumas yra didelis, taigi konkurencija tarp lietuvių ir anglų kalbų naršant internete išlieka didžiulė.

Vertinant lietuvių kalbos vartojimą internetinėje erdvėje pagal kalbinės adaptacijos teoriją matyti, kad lietuvių kalba patiria divergencijos arba kalbinio nutolimo, atsiribojimo procesą. Naršydami internete jauni žmonės pereina prie anglų kalbos, atveriančios daugiau paieškos galimybių ir tarptautinę erdvę, ir tai, tikėtina, yra jų sąmoningas pasirinkimas – siekiant gausesnės ir įvairesnės informacijos, platesnės auditorijos, matomumo ir kt. Jaunimas sąmoningai pereina prie anglų kalbos, kad pasiektų platesnį vartotojų tinklą, rastų arba pats kurtų tokį turinį, kuris būtų visiems suprantamas.

5. Bendravimo socialiniuose tinkluose kalba

Bendravimas socialiniuose tinkluose jauniems žmonėms yra neatsiejama jų gyvenimo dalis, suteikianti galimybę ne tik komunikuoti, bet ir formuoti to komunikavimo kalbinės raiškos formas. Ši jų aktyviai vartojama bendravimo forma atlieka ne tik funkcinę, bet ir socialinės galios paskirtį, kai kalba pereina į savitos, savos kalbos lygmenį, padedantį atskirti savus nuo kitų; bendraujant socialiniuose tinkluose svarbu galvoti apie auditoriją, kurią turi pasiekti (Boyd 2014: 31). Jaunimo tarpusavio kasdienė kalba yra funkciškai lanksti, tikslinga, ji „yra akivaizdus formalių ir madingų bruožų mišinys <...>, skirtumai atspindi sklandų skirtingų stilių ir praktikų kontinuumo valdymą, o jaunimas juos visus įvaldo“ (Tagliamonte, Uscher, Kwok 2016: 29).

Kokia kalba gimnazistai bendrauja ir kuria savitą ir savą bendruomeninę tapatybę socialiniuose tinkluose rodo gauti tyrimo duomenys (žr. 6 lentelę). Stebėtina, kad daugiau kaip pusė mokinių (60,6 proc.) socialiniuose tinkluose bendrauja lietuvių kalba; merginos bendrauja lietuviškai dažniau (64,8 proc.) nei vaikinai (55,7 proc.). Gimnazistai bendravimui socialiniuose tinkluose dažnai renkasi anglų kalbą, tą nurodo daugiau kaip trečdalis (33,5 proc.) mokinių: didesnė dalis vaikinų (37,7 proc.) nei merginų (28,3 proc.). Kitų (rusų, lenkų ir kt.) kalbų vartojimas tik pavienis.

6 lentelė. Atsakymai į klausimą: *Socialiniuose tinkluose dažniausiai bendrauju*, proc.

Lietuviškai				Kitomis kalbomis <i>(rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba)</i>		Mišriai <i>(lietuvių–anglų, lietuvių–rusų ir kt.)</i>	
Vyr.		Mot.		Vyr.		Mot.	
55,7		64,8		42,9		33,4	
Iš viso				Iš viso			
60,6				37,9			
Kitomis kalbomis							
Anglų kalba		Kitos kalbos					
Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.				
37,7	28,3	5,3	5,1				
Iš viso		Iš viso					
33,5		4,4					

Vertinant lietuvių kalbos gyvybingumą bendraujant socialiniuose tinkluose matyti, kad lietuvių kalba yra vidutiniškai gyvybinga, stipri anglų kalbos įtaka. Socialinių tinklų kalba yra reikšminga jaunų žmonių

socialinės tapatybės formavimosi erdvė, lietuvių kalbos pasirinkimas ir vartojimas rodo, kad ši kalba turi socialinę ir funkcinę galią šiuolaikinėse bendravimo formose. Nors anglų kalbos gyvybingumas socialiniuose tinkluose galėtų būti vertinamas kaip vidutinis, tačiau jis rodo, kad ši kalba tampa jaunimo kalbinės tapatybės ženklu. Socialinių tinklų bendravimo kalba kreipia į dvikalbį modelį: jauni žmonės balansuoja tarp lietuvių ir anglų kalbos pasirinkimo.

Pagal komunikacinės adaptacijos teoriją matyti, kad lietuvių kalba patiria konvergencijos procesą – dažniausiai bendraujama lietuviškai ir tai padeda prisitaikyti prie savos bendruomenės. Anglų kalbos vartojimas socialiniuose tinkluose galėtų būti vertinamas kaip strateginė divergencija, kaip būdas pabrėžti savo išskirtinumą, atskleidžiant savo globaliąją, išskirtinę kalbinę tapatybę.

6. Kalbos pasirinkimas skaitant knygas

Tiriamųjų mokinių buvo klausama, kuria kalba jie dažniausiai skaito knygas. Šis klausimas į kalbos vartosenos dalį įtrauktas siekiant nustatyti, kurią kalbą jauni žmonės renkasi skaitydami knygas. Knygų skaitymas yra ta veikla, kuri tiesiogiai sąveikauja su kalbos įgūdžių formavimusi, skaitymas praplečia žodyną, gerina gramatikos žinias, asmeninę raidą, supratimą apie moralines bei etines vertybes (Hu, Sung, Liang, Chang, Chou 2022: 1). Aukštesniųjų klasių mokinių kalbos pasirinkimas skaityti knygas galėtų būti vertinamas ir kaip sąmoningas veiksmas (kai skaitoma per pamokas užduodama literatūra) ir nesąmoningas, kai mokiniai renkasi skaityti tai, kas jiems rūpi, įdomu, kas aktualu ir atliepia jų asmeninius poreikius.

Kuriomis kalbomis mokiniai renkasi skaityti knygas matyti iš tyrimo rezultatų (žr. 7 lentelę). Lietuviškai knygas skaito dauguma gimnazijos klasių mokinių (84,1 proc.), rezultatai nežymiai skiriasi pagal lytį: vaikinai dažniau (87,4 proc.) nei merginos (81,3 proc.) skaito knygas lietuviškai. Kitų kalbų pasirinkimas skaityti knygas nėra dažnas (14,7 proc.), vyrauja anglų kalba (13 proc.). Atsakymai išsiskiria pagal lytį, merginos beveik dvigubai dažniau (15,6 proc.) skaito knygas anglų kalba nei vaikinai (9,7 proc.). Kelių kalbų pasirinkimo atvejai itin reti (1,2 proc.).

7 lentelė. Atsakymai į klausimą: *Knygas įprastai skaitau, proc.*

Lietuviškai				Kitomis kalbomis <i>(rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba)</i>		Mišriai <i>(lietuvių–anglų, lietuvių–rusų ir kt.)</i>	
Vyr.		Mot.		Vyr.		Mot.	
87,4		81,3		12		17	
Iš viso				Iš viso		Iš viso	
84,1				14,7		1,2	
Kitomis kalbomis							
Anglų kalba		Kitos kalbos					
Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.				
9,7	15,6	2,3	1,4				
Iš viso		Iš viso					
13		1,7					

Gauti tyrimo rezultatai rodo, kad lietuvių kalba yra labai gyvybinga skaitant knygas. Tai gali kreipti į kelis aspektus: į stiprią lietuviškosios kultūrinės tapatybės raišką bei lietuviškos literatūros vertę ir pragmatinius veiksnius: lietuvių kalba skaityti lengviau, greičiau arba skaitoma tik ta literatūra, kuri yra privaloma per

pamokas. Anglų kalba mažai gyvybinga renkantis skaityti knygas angliškai, tikėtina, kad ši kalba pasirenkama dėl tekstų prieinamumo, noro skaityti knygas originalo kalba ir kt.

Vertinant duomenis pagal komunikacinės adaptacijos teorijos rodiklius matyti, kad lietuvių kalba, renkantis skaityti knygas lietuviškai, patiria stiprų konvergencijos procesą, anglų kalba labiau atitinka divergencijos rodiklius, kai siekiama išsiskirti arba atvirkščiai save atliepti kaip globaliąją asmenybę. Gauti rezultatai rodo, kad merginos dažniau renkasi skaityti knygas angliškai, taigi konvergencijos procesas dėl anglų kalbos vartosenos merginų yra didesnis nei vaikinių. Apibendrinta duomenų analizė rodo, kad lietuvių kalba skaitant knygas yra pagrindinė ir labai gyvybinga, o anglų kalbos vaidmuo čia galėtų būti vertinamas kaip suteikiantis prieigą prie pasaulinės literatūros, siekio dalyvauti pasauliniame kultūros lauke ir pan.

7. Emocinės raiškos kalba

Išsiaiškinti, kuria kalba jauni žmonės perduoda savo emocijas bei mintis, yra itin svarbu, nes emocijų ir minčių raiškos funkcija yra išskirtinė – formuoja ir per socialinius santykius perduoda į aplinką mintis, parodo, kaip žmonės apibūdina jausmus (Vygotsky: 1962). Šis klausimas vertinant vartosenos tyrimą yra vienas iš pagrindinių, jausmų ir minčių raiška yra pamatinis dalykas, kuris rodo giluminį santykį su kalba kaip sava. Kalba emocijų raiškoje atlieka esminį vaidmenį, nes žmogaus patiriama realybė ir emocijos yra grindžiamos kalba, patirtimi, kultūra (Barret 2017: 59).

Šio tyrimo duomenys rodo, kad gimnazistai savo emocijas ir jausmus dažniausiai (75,4 proc.) reiškia lietuvių kalba, atsakymai tarp lyčių dėl kalbos pasirinkimo iš esmės vienodi (mot. – 74,2 proc., vyr. – 76,8 proc.). Vertinant lietuvių kalbos pasirinkimą bendrinės kalbos ir tarmės vartojimo aspektu matyti, kad daugiau kaip pusė (61,9 proc.) mokinių emocijas ir jausmus reiškia bendrine kalba, apie dešimtadalis (13,2 proc.) mokinių renkasi emocijas reikšti tarmiškai, beveik ketvirtadalis (24,9 proc.) jausmams perteikti renkasi ir bendrinę kalbą, ir tarmę. Analizuojant lietuvių kalbos ir kitų kalbų santykį stebėtina, kad beveik ketvirtadalis (23,4 proc.) mokinių emocijas ir jausmus reiškia kitomis kalbomis, t. y. dažniausiai anglų kalba (17,6 proc.). Esminių skirtumų pasirenkant kalbą tarp lyčių nėra. Kiek daugiau vaikinių (vyr. – 14,5 proc., mot. – 11,9 proc.) renkasi jausmus reikšti tarmiškai, anglų kalbai pirmenybę kiek dažniau teikia merginos (mot. – 19,5 proc., vyr. – 15 proc.).

8 lentelė. Atsakymai į klausimą: *Tai, ką jaučiu ir galvoju, geriausiai galiu išreikšti*, proc.

Lietuviškai				Kitomis kalbomis (rusiškai, lenkiškai, angliškai, kita kalba)				Mišriai (lietuvių–anglų, lietuvių–rusų ir kt.)	
Vyr.		Mot.		Vyr.		Mot.		Vyr.	Mot.
76,8		74,2		22,3		24,4		0,8	1,5
Iš viso				Iš viso				Iš viso	
75,4				23,4				1,2	
Lietuviškai						Kitomis kalbomis			
Bendrinė kalba		Bendrinė kalba ir tarmiškai		Tarmiškai		Anglų kalba			
Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.		Mot.	
63	60,9	22,5	27,2	14,5	11,9	15		19,5	
Iš viso		Iš viso		Iš viso		Iš viso			
61,9		24,9		13,2		17,6			

Lietuvių kalba jauniems žmonėms reiškiant emocijas yra labai gyvybinga, ji yra vyraujanti; tai svarbus rodiklis kalbos gyvybingumo stiprumui vertinti – lietuvių kalba gyvybinga asmeninio emocinio pasaulio ir savosios tapatybės raiškos dalis. Tarmės gyvybingumas gerokai mažesnis emocijų raiškos srityje, tai svarbus žymuo, kreipiantis ir rodantis kultūrinės tapatybės virsmą. Emocijų raiška anglų kalba rodo anglų kalbos mažą gyvybingumą, ši svetimų kalbos įtaka emocijų išraiškai kreipia į socialinės globaliosios adaptacijos procesus.

Pagal komunikacinės adaptacijos teoriją didžiosios dalies jaunimo emocijų raiškoje stebimas stabilus konvergencijos procesas, jauni žmonės jausmams reikšti renkasi bendrinę kalbą, tikėtina, taip stengiamasi priartėti prie kito asmens kalbinio elgesio. Tarmės pasirinkimas atliepia divergencijos rodiklius, kai vartojant tarmę pabrėžiamas tam tikros grupės regioninės tapatybės emocinis artumas. Bendrinės kalbos ir tarmės derinimo atvejai rodo prisitaikymą prie situacijos: jaunimas vartoja skirtingus kalbinius kodus, kad dar tiksliau perteiktų savo emocijas tam tikroms pašnekovų grupėms. Anglų kalba reiškiant emocijas atitinka konvergencijos rodiklį, jaunimas ne tik prisitaiko prie tarptautinio globaliojo diskurso, bet tokia pasirinkta madinga kalbos forma prisitaiko ir prie savų – tai padidina tikimybę būti suprastiems ir priimtiems.

Išvados

Kalbinės elgsenos tyrimas vartosenos aspektu parodė, kad Lietuvos gimnazistų kalbinė aplinka dažniausiai yra lietuviška, iš rezultatų matyti, kad kalba jauniems žmonėms yra ne tik komunikacijos priemonė, bet ir socialinės tapatybės išraiška.

1. Lietuvių kalbos vartojimas įvairiose kasdienio gyvenimo srityse (namų kalba, bendravimas su draugais, viešose vietose, kalbos pasirinkimas naršant internete, skaitant knygas, bendravimas socialiniuose tinkluose, emocijų ir jausmų raiška) rodo ne tik pirminę kalbos praktinę-funkcinę reikšmę, bet ir socialinę galią – per kalbą parodyti priklausymą tam tikrai grupei. Šio tyrimo rezultatai brėžia dvi kalbinės elgsenos kryptis: pirmoji kryptis rodo stiprų ir glaudų ryšį su lietuvių kalba (namų kalba, bendravimas su draugais, viešoji erdvė, knygų skaitymas, emocijų ir jausmų raiška), kita kryptis atskleidžia jaunimo atvirumą kitoms kalboms ir kultūroms (anglų kalbos įtaka naršant internete, bendraujant socialiniuose tinkluose). Abi šios kryptys turi būti vertinamos ir suprantamos kaip neatsiejamos, dažnai viena be kitos neegzistuojančios jaunimo kalbinės aplinkos išraiškos.

Bendrinės kalbos ir tarmių sąveika rodo ribotą glaudų ryšį. Ribotą tarmių vartoseną ir bendrinės kalbos parėmimą rodo ne itin dažnas tarmių pasirinkimas kasdieniame bendravime. Glaudų ryšį rodo tarmių išlaikymas: tai jauno žmogaus ryšys su savo gimtąja vieta, tarme, bendruomene, tradicija. Tai ryškus savosios tapatybės ženklas, liudijantis sąmoningą asmeninį apsisprendimą (ne)kalbėti tarmiškai. Dažnu atveju šie pasirinkimai ne konkuruoja, o kaip tik yra derinami tarpusavyje: išlaikyti savo vietinę tapatybę ir būti suprantamam pasauliui.

Kitų kalbų vartojimas kreipia į kelis esminius aspektus: į tautinių mažumų kalbos išlaikymą, paremtą šeimos kalbos politika, ir į globaliąją kultūrą, lemiamą technologijų, globalizacijos, geopolitinės situacijos ir kt. Kitų kalbų vartojimas kasdieniame gyvenime gali būti vertinamas tik kompleksiskai, nes jis atskleidžia pasirinkimą, nulemtą individualaus poreikio, ir vartoseną, veikiamą aplinkos.

2. Apibendrintai vertinant lietuvių kalbos gyvybingumą gimnazistų kasdienėje kalboje galima teigti, kad lietuvių kalba yra gyvybinga. Labiausiai gyvybingos lietuvių kalbos vartosenos sritys: namų kalba, bendravimas su draugais, viešoji erdvė, knygų skaitymas, emocijų ir jausmų raiška, mažiau gyvybingos lietuvių kalbos vartosenos sritys yra naršymas internetinėje erdvėje ir bendravimas socialiniuose tinkluose. Vertinant bendrinės kalbos ir tarmės sąveiką gyvybingumo aspektu matyti, kad bendrinė kalba visose srityse yra labai gyvybinga, tarmės gyvybingumas daugelyje sričių yra vidutinis arba mažas, tai gali lemti kalbos politiką, socialinę kalbos galią, santykis su kalba kaip sava tapatybe ir kt. Anglų kalba yra labai gyvybinga internetinėje erdvėje ir bendraujant socialiniuose tinkluose, jos įtaka vis dažniau stebima ir reiškiant jausmus bei emocijas.

Kalbinės adaptacijos rodiklių vertinimas rodo, kad lietuvių kalba daugelyje jaunimo kasdienio gyvenimo veiklų patiria konvergencijos (kalbinio supanašėjimo, prisitaikymo) procesą. Lietuvių kalba yra namų kalba, lietuviškai jauni žmonės kalba su draugais, bendrauja viešose erdvėse, skaito knygas, dažniausiai lietuviškai reiškia jausmus ir emocijas. Konvergencija svarbi siekiant bendrumo, kalbinio supanašėjimo, socialinio artumo, šis procesas rodo, kad kalbinėje aplinkoje vyrauja tam tikras kalbos standartas. Divergencijos (kalbinio nutolimo, išsiskyrimo) procesas stebimas vartojant tarmes ar kitas kalbas, kai siekiama pabrėžti savo išskirtinumą, palankumą kitoms arba savoms bendruomenėms ir kt. Šis procesas rodo kalbos ar tarmės išlaikymą kaip svarbų savosios kalbinės tapatybės ženklą, reikšmingą tarmių ir gimtosios kalbos (tautinių mažumų atveju) išlaikymo rodiklį, geriausiai atspindintį gebėjimą išlaikyti kalbinį savitumą ir socialinę tapatybę daugumos kontekste.

Lietuvos gimnazistų kalbos pasirinkimo ir vartosenos strategija projektuoja dvikryptę lietuvių kalbos kalbinės projekcijos dinamiką: lietuvių kalbos išlaikymą kaip pamatinę, stiprią ir pagrindinę bendravimo priemonę bei socialinės tapatybės formą kasdienėje komunikacijoje ir atvirumą kitoms kalboms, kurių įtaka tik stiprės veikiama globalizacijos ir technologijų procesų.

Literatūra

- ALIŪKAITĖ, D., 2006. Tarminis kalbėjimas ir bendrinė kalba: kodų pasirinkimo aspektas. *Kalbotyra*, 56(3), 7–14.
- BARRETT, L. F., 2017. *How emotions are made: The secret life of the brain*. Boston, New York: Houghton Mifflin Harcourt.
- BOURHIS, R. Y., GILES, H. & ROSENTHAL, D., 1981. Notes on the construction of a "Subjective vitality questionnaire" for ethnolinguistic groups. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 2(2), 145–155. <https://doi.org/10.1080/01434632.1981.9994047>
- BOYD, D., 2014. *It's complicated: The social lives of networked teens*. New Haven, London: Yale University Press.
- CRYSTAL, D., 2000. *Language death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- EHALA, M., 2015. Ethnolinguistic vitality. In K. Tracy, C. Ilie, & T. Sandel (Eds.), *The international encyclopedia of language and social interaction*. Boston: Wiley, 1–7. <https://doi.org/10.1002/9781118611463.wbielsi046>
- EHALA, M. & NIGLAS, K., 2006. Language attitudes of Estonian secondary school students. *Journal of Language, Identity & Education*, 5(3), 209–227. https://doi.org/10.1207/s15327701jlie0503_2
- EHALA, M., 2011. Hot and cold ethnicities: Modes of ethnolinguistic vitality. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 32(2), 187–200. <https://doi.org/10.1080/01434632.2010.541919>
- ELLIOTT, R., 2021. Technology in language revitalization. In J. Olko & J. Sallabank (Eds.), *Revitalizing Endangered Languages: A Practical Guide*. Cambridge: Cambridge University Press, 297–316. <https://doi.org/10.1017/9781108641142.018>
- FISHMAN, J. A., 1991. *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- GILES, H., BOURHIS, R. Y. & TAYLOR, D. M., 1977. Towards a theory of language in ethnic group relations. In H. Giles (Ed.), *Language, ethnicity and intergroup relations*. London: Academic Press, 307–348.
- GILES, H., EDWARDS, A. L. & WALTHER, J. B., 2023. Communication accommodation theory: Past accomplishments, current trends, and future prospects. *Language Sciences*, 99, Article 101571. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2023.101571>
- GILES, H. & OGAY, T., 2007. Communication accommodation theory. In B. B. Whaley & W. Samter (Eds.), *Explaining communication: Contemporary theories and exemplars*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 293–310. <https://doi.org/10.4324/9781410614308-16>
- HU, T. C., SUNG, Y. T., LIANG, H. H., CHANG, T. J. & CHOU, Y. T., 2022. Relative roles of grammar knowledge and vocabulary in the reading comprehension of EFL elementary-school learners: Direct, mediating, and form/meaning-distinct effects. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 827007. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.827007>

- KING, K. A., FOGLE, L. & LOGAN-TERRY, A., 2008. Family language policy. *Language and Linguistics Compass*, 2(5), 907–922. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2008.00073.x>
- KUTLAY, Y. & EHALA, M., 2011. Traditional and innovative approaches to ethnolinguistic vitality. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 32(2), 101–110. <https://doi.org/10.1080/01434632.2010.541913>
- MILIŪNAITĖ, R., 2025. Qu'ont apporté à la langue lituanienne les 35 années d'indépendance de la Lituanie? *Cahiers Litvaniens*, 23, 14–22. <https://www.cahiers-litvaniens.org/MILIUNAITE-Langue-n-23-2025.pdf>
- PODERIENĖ, N. & VAIČIAKAUSKIENĖ, S., 2019. Etnolingvistinis gyvybingumas mokinių santykio su kalba aspektais. *Lituanistica*, 65(4(118)), 302–317.
- RUTKOVSKA, K., 2016. Namų konceptas lietuvių kalboje ir kultūroje. *Lietuvių kalba*, 10, 1–30. <https://doi.org/10.15388/LK.2016.22594>
- SPOLSKY, B., 2004. *Language policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TAGLIAMONTE, S. A., USCHER, D. & KWOK, L., 2016. So sick or so cool? The language of youth on the internet. *Language in Society*, 45(1), 1–32. <https://doi.org/10.1017/S0047404515000780>
- TAMULIONIENĖ, A., 2019. Mokinių požiūris į lietuvių kalbą: ryšys tarp kalbos vartojimo, mokėjimo ir mokymosi. *Bendrinė kalba*, 92, 1–20. <https://doi.org/10.35321/bkalba.2019.92.13>
- TAMULIONIENĖ, A., 2020. Mokinių kalbinė aplinka: kalbų vartojimas kasdieniame gyvenime. *Gimtoji kalba*, 6, 24–28.
- TAMULIONIENĖ, A., PODERIENĖ, S. & VAIČIAKAUSKIENĖ, S., 2023. *Lietuvos mokyklų lenkų ir rusų kalba mokinių kalbos vartojimo polinkiai ir kalbinės nuostatos*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. <https://doi.org/10.35321/e-pub.63.mokyklu-lenku-rusu-kalba>
- UNESCO, 2003. *Language vitality and endangerment*. UNESCO Publishing. Prieiga internete: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183699>
- UNESCO, 2009. *Investing in cultural diversity and intercultural dialogue*. UNESCO Publishing. Prieiga internete: <https://books.google.lt/books?id=KUUhV3ruX8C&printsec=frontcover&hl=lt#v=onepage&q&f=false>
- VEENSTRA, R. & LANINGA-WIJNEN, L., 2022. Peer network studies and interventions in adolescence. *Current Opinion in Psychology*, 44, 157–163. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.09.015>
- VILKIENĖ, L. & JAKAITĖ-BULBUKIENĖ, K., 2022. Mokinių kalbinės nuostatos lietuvių ir anglų kalbų atžvilgiu. In M. Ramonienė (Ed.), *Sociolingvistinė Lietuvos panorama: gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 121–156. https://drive.google.com/file/d/1JEiCXL8CIn-ZF5wC2YCut8oWBfckH_4/view
- VYGOTSKY, L. S., 1962. *Thought and language*. Cambridge, MA: MIT Press.
- WARDHAUGH, R., 2010. *An introduction to sociolinguistics* (6th ed.). United Kingdom: Wiley-Blackwell.
- WILLOUGHBY, L., STARKS, D. & TAYLOR-LEECH, K., 2015. What their friends say about the way they talk: The metalanguage of pre-adolescent and adolescent Australians. *Language Awareness*, 24(1), 84–100. <https://doi.org/10.1080/09658416.2014.977387>

Aurelija Tamulionienė: humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centro mokslo darbuotoja, P. Vileišio g. 5, Vilnius